

ורבי יוחנן אמר: אפילו פת זיין אם בירך עליהם ברכת שהכל יצא בדיעבד.

נימא שמחלוקת זו שבין רב הונא ורבי יוחנן היא כתנאי [תלויה במחלוקת אחרת של תנאים המובאת בברייתא].

דתניא: ראה פת, ואמר: כמה נאה פת זו — ברוך המקום שבראה! יצא באמירה זו ידי חובת ברכה על הלחם.

וכן אם ראה תאנה, ואמר: כמה נאה תאנה זו — ברוך המקום שבראה! — יצא ידי חובת ברכה על התאנה, דברי רבי מאיר⁽²⁾.

רבי יוסי אומר: כל המשנה ממטבע

ב-מ אבל היכא דכי שקלת ליה לפירי מהעץ תו ליתיה לגווא דהדר מפיק, לא נשאר ממנו ענף המוציא פירות אחרים לא מברכין עליה בורא פרי העץ, אלא בורא פרי האדמה.

שנינו במשנה: ועל כולם, אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא.

אתמר: רב הונא אמר: דין זה שברכת שהכל פוטרת את כל המינים, היינו חוץ מן הפת ומן היין,

שאם בירך עליהם ברכת שהכל לא יצא. משום שהפת והיין חשובים הם⁽¹⁾.

ובתוספות לקמן (מא ב ד"ה אי הכי) פירש כפשוטו, שחשיבות היין והפת היא בכך שקבעו להם נוסח ברכה לעצמם שלא כשאר פירות האילן והארץ, וראה בראש יוסף שהעיר מדוע לא היה נח לרש"י לפרש כפירושה של התוספות.

2. מפשטות לשונו של רבי מאיר שאמר "יצא" נראה שרק בדיעבד יצא בנוסח זה, אבל לכתחלה גם רבי מאיר מודה שיש לברך על הפת בנוסח שתיקנו לה חכמים, וכן נקט הגר"א בכיאוורו (סימן ס"ח ס"א), והוכיח זאת מזה שהשוו מחלוקת זו של רבי מאיר ורבי יהודה עם מחלוקתם של רבי יוחנן ורב הונא, והרי לרבי יוחנן המברך ברכת שהכל על הפת יצא רק בדיעבד, וכיון שהשוו דבריו עם דברי רבי מאיר הרי בהכרח שגם לרבי מאיר אין זה אלא בדיעבד, וראה בב"ח (סימן קס"ז) בפרי מגדים (א"א סקכ"ב) ובמשנה ברורה (שם סקנ"ג) שפסקו כן להלכה.

ואולם עיין בתוספתא (פ"ד ה"ה) שמובא דינו של רבי מאיר בלשון זו: רבי מאיר אומר,

מברכים "בורא פרי האדמה" אף על פי שגדל על נטיעה הדומה לאילן, כיון שכל הצמח שמעל האדמה נובל והצמח החדש גדל מהשורש, [ברכת הבננה הזכיר השולחן ערוך בסימן ר"ג ס"ג תחת השם "מאוזיש" — כך פירש קצות השולחן סימן מ"ט ס"ח, וראה בבאר הגולה מה שכתב על דברי הרמ"א שם בסעיף א'].

1. רש"י מפרש ששיבותם "שגורם ברכות הרבה לעצמו בקידוש ובהבדלה ובברכת חתנים", יש לפרש בכונתו שחשיבותם נובעת מכך שהם גורמים לברכות נוספות מלבד המוציא ובורא פרי הגפן כגון ברכת קידוש הבדלה וברכת חתנים, [קידוש שייך גם בפת ואילו הבדלה וברכת חתנים שייכת רק ביין], אבל יש לפרש בכונתו שחשיבותם היא שגורמים לברכת הנהנין גופא כבורא פרי הגפן והמוציא אף במקום שהאדם אינו רוצה להנות מהם עתה, וכגון בקידוש הבדלה וברכת חתנים שמכח ברכות אלו יש צורך לברך גם בורא פרי הגפן או המוציא, וכך נראה מדברי רש"י לקמן (מב א ד"ה דגורם).

[מהנוסח] שטבעו [שתיקנו] חכמים בברכות — לא יצא ידי חובתו⁽³⁾.

חובתו.

דוחה הגמרא: אמר לך רב הונא: אנא, דאמרי [אני שאומר] שאם בירך שהכל על פת ויין לא יצא, זהו אפילו לדעת רבי מאיר. הסובר שהמשנה ממטבע הברכה יצא ידי חובתו. דעך כאן לא קאמר רבי מאיר בברייתא התם דיצא ידי חובה כשאמר "כמה נאה פת זו — ברוך המקום שבראה", אלא היכא דקא מדרב [במקום שמזכיר] בברכה שמיא דפת ואומר כמה נאה "פת" זו. שאז אף ששינה בשאר הנוסח אין זה נחשב לשינוי.

נימא רב הונא, דאמר ברכת שהכל אינה פוטרת פת ויין, סובר כרבי יוסי, שכל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא ידי חובתו, ולכן סובר רב הונא שהמברך ברכת שהכל על פת ויין לא יצא ידי חובתו⁽⁴⁾.

ורבי יוחנן דאמר שאף על פת ויין אם בירך שהכל יצא — סובר כרבי מאיר. שהמשנה ממטבע שטבעו חכמים יצא ידי חובתו ולכן גם המברך שהכל על פת ויין יוצא ידי

אפילו ראה את הפת ואמר "ברוך שברא את הפת זו", "כמה נאה פת זו", הרי זו ברכתה. ומשמע, שאף לכתחלה אפשר לברך בנוסח זה. וראה עוד ברשב"א ובריטב"א לעיל (יא א) שנראה שנחלקו בדבר, עיין בדבריהם.

3. כתבו הרשב"א והריטב"א שהלכה כרבי מאיר שיצא, משום שהירושלמי הכריע כמותו, ועוד שהרי מסוגייתנו נראה שרבי יוחנן סובר כרבי מאיר והלכה כרבי יוחנן.

אכן הרמב"ם בהלכות קריאת שמע (פ"א ה"ז) כתב שהמשנה ממטבע שטבעו חכמים הרי הוא טועה וחוזר ומברך, ומבואר לכאורה שפוסק כדעת רבי יוסי, ואולם עיין בדבריו בהלכות ברכות (פ"א ה"ה"ו) שכתב שאין ראוי לשנות נוסח הברכה ואם שינה הואיל והזכיר אזכרה מלכות וענין הברכה יצא. ועיין בכסף משנה שם שיישב סתירת דבריו שבהלכות קריאת שמע עוסק הרמב"ם באופן ששינה את נוסח הברכה בפתיחתה או בחתימתה ולכן כתב שאינו יוצא ידי חובתו, אבל בהלכות ברכות עוסק הרמב"ם באופן ששינה ואמר את ענין הברכה שלא בנוסח שתיקנו חכמים, ובה פוסק

הרמב"ם שיצא.

אכן עיין בביאור הגר"א (ס"ח ס"א) שדחה את דברי הכסף משנה וכתב שהרמב"ם בהלכות ברכות חזר בו ממה שכתב בהלכות קריאת שמע ומסיק שהמשנה ממטבע שטבעו חכמים יצא. וראה בספר דמשק אליעזר על ביאור הגר"א הטעם שלא היה ניחא לו לגר"א ביישובו של הכסף משנה.

4. הקשו התוספות, איך תולים את דברי רב הונא בדברי רבי יוסי והרי רב הונא סובר שאינו יוצא בברכת שהכל רק אם בירך כך על יין ופת אבל על שאר מאכלים מודה רב הונא שיצא ידי חובת הברכה, ואילו רבי יוסי סובר שעל כל המאכלים אינו יוצא ידי חובתו בברכת ברוך המקום ומה השווים יחדיו. [מה שכתבו תוספות בהמשך דבריהם ליישב קושיתם אינו מובן, עיין מהרש"א].

וביאר הפני יהושע, שהסיבה שלרב הונא יוצא בברכת שהכל על כל המאכלים מלבד פת ויין היא, ששאר המאכלים אף שתיקנו להם נוסח ברכה פרטי כברכת בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה מכל מקום במה שמברך עליהם ברכה

אבל היכא דלא קא מדבר שמייה דפת — וכמו בבירך שהכל על הפת ויין שאינו מזכיר בברכתו שם ה"פת" או ה"יין". אפילו רבי מאיר מודה דלא יצא (5).

ואף רבי יוחנן אמר לך: אנא דאמרי [אני שאומר] שאם בירך שהכל נהיה בדברו אפילו על פת ויין יצא — זהו אפילו לדעת רבי יוסי הסובר שהמשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא.

דעד כאן לא קאמר רבי יוסי התם שלא יצא ידי חובה כשאמר "כמה נאה פת זו — ברוך המקום שבראה", אלא משום דקאמר ברכה דלא תקינו רבנן כלל.

אבל אמר "שהכל נהיה בדברו", דנוסח ברכה זו תקינו רבנן על מאכלים אחרים —

אפילו רבי יוסי מודה שיצא ידי חובה כשבירך ברכה זו אפילו על פת ויין, ואין זה נחשב לשינוי ממטבע הברכה.

בנימין רעיא [הרועה] כרך ריפתא [לחם], ואמר "ברוך מריה דהאי פיתא".

אמר רב: יצא בנימין רעיא בברכה זו ידי חובת ברכת המזון.

מקשה הגמרא: איך פסק רב כן? והאמר רב: כל ברכה שאין בה הזכרת השם — אינה ברכה! והרי בנוסח האמור אין הזכרת השם.

מתרצת הגמרא: דאמר בנימין רעיא "ברוך רחמנא, מריה דהאי פיתא", וכיוון שהזכיר שם שמים — שאמר "רחמנא", יצא (6).

כללית כברכת שהכל אין בזה משום משנה ממטבע שטבעו חכמים, כי מסברא גם ברכת "שהכל" שייכת למינים אלו ורק שלכתחילה תקינו להזכיר את המין בפרטות מדין "תן לו מעין ברכותיו". מה שאין כן יין ופת הסיבה שתקינו להם נוסח פרטי הוא משום שרצו להזכיר בברכה את חשיבותם המיוחדת, וכלפי ענין זה כשמברך ברכת שהכל ומחסר בכך את הזכרת חשיבותם הריהו משנה ממטבע שטבעו חכמים ולכן אינו יוצא ידי חובתו.

ומעתה יש לומר, שרבי יוסי הסובר שבברכת ברוך המקום וכו' אינו יוצא ידי חובתו גם אם בירך על כל המאכלים זהו משום שנוסח זה מצד עצמו הוא שינוי מטבע, אבל גם הוא מסכים שלענין ברכת שהכל יש לחלק בין אם בירך זאת על פת ויין שלא יצא כי כלפיהם יש בזה משום שינוי מטבע לבין אם בירך זאת על שאר המאכלים שיוצא ידי חובה כי בזה שלא פירט את המין אין בכך עדיין משום שינוי

מטבע. ונמצא אם כן שהשוואה בין רבי יוסי לרב הונא היא ביסוד הדין שכל המשנה ממטבע הברכה אינו יוצא בה ידי חובתו, אבל בפרטי הדין מה נחשב לשינוי יש חילוק בין ברכה לברכה שברכת ברוך המקום נחשבת תמיד לשינוי ולכן אם בירך כך על כל מאכל שהוא אינו יוצא ידי חובתו ואילו ברכת שהכל נחשבת לשינוי רק אם בירך זאת על יין ופת.

5. כתב הפני יהושע שלמסקנת הסוגיא שטעמו של רב הונא שלא יצא בברכת שהכל הוא משום שלא הזכיר פת ויין בברכתו הוא הדין אם בירך ברכת בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה על פת ויין לא יצא, והסיבה שנקטו ברכת שהכל להודיע כוחו של רבי יוחנן שאפילו בברכת שהכל יוצא ידי חובתו.

6. כתב הצ"ח שלדעת רב צריך לומר, שרבי מאיר, הסובר שהמברך בנוסח "ברוך המקום

מקשה הגמרא: איך יצא ידי חובת ברכת המזון, והא בעינין שיברך שלש ברכות ובברכה אחת אינו יוצא ידי חובה?

מתרצת הגמרא: מאי "יצא", דקאמר רב? — יצא ידי ברכה ראשונה שבברכת המזון, ועדיין צריך לברך עוד שתי ברכות⁽⁷⁾.

מקשה הגמרא: מאי קמשמע לן רב שיצא כשאמר "ברוך רחמנא מריה דהאי פיתא"?

שמה תאמר, שהוא בא לחדש כי אף על גב דאמרה בלשון חול יצא?

אי אפשר לומר כך, שהרי כבר תנינא⁽⁸⁾ במסכת סוטה: ואלו נאמרים בכל לשון: "פרשת פוטח", שהיה הכהן קורא בפני האשה, כשמשיבועה. וכן "יודוי מעשר", שאומרים בזמן ביעור מעשרות. ו"קריאת שמע", ו"תפלה", ו"ברכת המזון".

מתרצת הגמרא: אצטריך רב ללמדנו זאת, כי סלקא דעתך אמינא: הני מילי דיצא כשאמרה בלשון חול — כי היכי דתקיננו רבנן בלשון קדש, שיתירגם את הנוסח שתיקנו חכמים בלשון קדש ללשון חול].

אבל, אם שינה ולא אמרה בלשון חול כי היכי דתקיננו רבנן בלשון קדש, כגון כאן, שלא אמר בלשון חול תרגום של "המוציא לחם מן הארץ" אלא רק הזכיר את השם וענין הברכה, אימא לא יצא.

קמשמע לן שאף אם שינה את מטבע הלשון, הואיל ואמר הזכרת השם וענין הברכה, יצא ידי חובתו.

גופא: אמר רב: כל ברכה שאין בה הזכרת השם — אינה ברכה.

ורבי יוחנן אמר: כל ברכה שאין בה מלכות — אינה ברכה, שמלבד הזכרת השם צריך שיזכיר "מלך העולם".

אמר אביי: כוותיה דרב מסתברא, דאף אם לא הזכיר מלכות יצא ידי חובת ברכה.

דתניא: כתיב בקרא בפרשת וידוי מעשר [דברים כו] "לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי". ודרשינן:

"לא עברתי" — מלברכך ברכת המצוות על הפרשת תרומה ומעשר⁽⁹⁾.

שבראה" יוצא ידי חובתו, זה משום ש"מקום" משמש ככינוי לקדוש ברוך הוא על שם שהוא מקומו של עולם, כפי שאמירת "רחמנא" נחשבת כמו שהזכיר שם השם. [ולדעת רבי יוחנן הסובר שצריך להזכיר בברכה גם "מלכות" בהכרח צריך לומר שלרבי מאיר יוצא ידי חובתו רק אם הזכיר ואמר "ברוך המקום מלך העולם שבראה" עיין בדבריו. וכבר פירשו כן הרשב"א והריטב"א לענין ברכתו של בנימין רעיא שלדעת רבי יוחנן צריך לומר שבירך "ברוך רחמנא מריה דעלמא"].

7. והוא הדין אם בירך ברכה ראשונה על הפת בנוסח זה יצא ידי חובתו. — תוספות הרא"ש.

8. ראה פני יהושע שכתב שיש לגרוס "דתנן" כי משנה ערוכה היא במסכת מעשר שני (פ"ה מ"א), וכן כתב תוספות יום טוב שם. ועיין צ"ח במה שהאריך להשיג עליהם.

9. כך פירש רש"י, ומבואר מדבריו שברכת הפרשת תרומות ומעשרות היא מהתורה. ותמהו האחרונים, הרי ברכת המצות חיובה היא מדרבנן וכמבואר בגמרא לעיל (טו א). וביארו הצ"ח

"ולא שכחתי" — מלהזכיר שמך עליו!

ואילו הזכרת "מלכות" לא קתני בברייתא. שמע מינה שגם בלא הזכרת מלכות יוצא ידי חובת ברכה.

ורבי יוחנן הסובר שכל ברכה טעונה הזכרת מלכות, אמר לך: תני [תגיה בלשון הברייתא]: "ולא שכחתי" — מלהזכיר שמך ומלכותך עליו⁽¹⁰⁾.

מתניתין:

ועל דבר שאין גדולו מן הארץ אומר: שהכל נהיה בדברו.

על החומץ [יין שנתקלקל ונעשה חומץ], כיון שירד ממעלתו שוב אין לברך עליו בורא פרי הגפן אלא שהכל נהיה בדברו. וכן על הנובלות שהם תמרים גרועות, מאחר שהתקלקלו וירדו ממעלתם אין לברך עליהם

והמנחת חינוך (מצוה ת"ל) שאף שברכת המצות חיובה אינו אלא מדרבנן, מכל מקום, ישנו חיוב מהתורה להודות על שזכה לקיים את המצוה, [וראה בדברי הגאון רבי עקיבא איגר לעיל שם מה שהקשה על דבריהם].

אכן הפני יהושע ואחרונים נוספים פירשו שהדרשה שבברייתא אינה דרשה גמורה, אלא הביאו זאת כאסמכתא לחיוב המוטל מדרבנן לברך ברכת המצוות. וראה בספר מנחת שלמה (ח"א סימן צ"א א').

10. א. להלכה כתבו התוספות שיש אומרים שהלכה כרב מכיוון שמשמעות הברייתא כשיטתו, אבל הרי"ף ורי"י פסקו כרבי יוחנן. ולכן המדלג מילת "מלך" בברכתו יחזור ויברך ואפילו אם דילג מילת "העולם" חוזר ומברך כי "מלך" בלבד אינה מלכות, וכך פסק שולחן ערוך (רי"ד ס"א).

עיינ בביאור הלכה שם שכתב שאף שלענין נוסח הברכה עצמה שיהיה דין הזכרת השם להזכרת מלכות שאם לא הזכיר אחד מהם לא יצא בברכתו מכל מקום לענין איסור "לא תשא" הם חלוקים זה מזה, שהמברך לבטלה והזכיר שם השם בברכתו עבר באיסור "לא תשא" אבל המברך לבטלה והזכיר בברכתו "מלכות" אינו עובר בלא תשא. ויש להעיר לפי זה מדוע כשיש ספק אם

לברך או לא מבואר בשולחן ערוך בכמה מקומות שיברך ללא שיוזכיר שם ומלכות, נכך מבואר לענין ברכת הנס (סימן רי"ח ס"ט) ולענין ברכת הגומל (ר"י ס"ג וס"ט) וכך הוא לענין ברכת ברוך שפטרני (רכ"ה ס"ב), ולכאורה מדוע שלא יזכיר מלכות בברכה זו. [ראה עוד ברמ"א (אבל העזר סימן ל"ד ס"ג) ובחלקת מחוקק (שם סק"ו)].

וביאר הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד בספרו שו"ת שלמת חיים (או"ח סימן קל"ה) שתיקנו שלא להזכיר מלכות משום הטועים, שמא יאמרו ברכה שמוזכר בה מלכות ללא שם נחשבת לברכה, ויוצאים בה ידי חובה.

ב. כתבו התוספות שהטעם לכך שבברכות שבתפלת שמונה עשרה לא מוזכרת "מלכות", כיון שהן "ברכות הסמוכות לחברתן" הרי אינן פותחות ב"ברוך", ו"מלכות" יש להזכיר רק בברכה הפותחת ב"ברוך". והסיבה שבברכה הראשונה שבברכות שמונה עשרה — הפותחת ב"ברוך" — גם כן לא מוזכר לכאורה "מלכות", ביארו התוספות שבכך שמזכירים "אלוקי אברהם" הרי זה נחשב כהזכרת "מלכות" לפי שאברהם אבינו המליך את הקדוש ברוך הוא בעולם ופירסם מלכותו.

והמאירי פירש, "שלא נאמרה הזכרת מלכות אלא בברכה הנעשית על בריאת העולם או על המצוות, כלומר שהוא גוזר ועושה כרצונו, וזהו

בורא פרי העץ אלא שהכל. ועל הגובאי [חגבים טהורים] אומר שהכל נהיה בדברו משום שאין גידולו מן הארץ.

רבי יהודה אומר: כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו כלל, ולפיכך אין לברך על חומץ נובלות וגובאי כיון שהם באים על ידי קללה, שהרי חומץ הוא יין שהתקלקל, נובלות הם תמרים מקולקלים וגובאי מפסיד את התבואה,

היו לפניו מינין הרבה ובה לאכול את כולם, רבי יהודה אומר: אם יש ביניהן מין שבעה עליו הוא מקדים ומברך. ששבעת המינים חשובים הם, הואיל ונשתבחה בהם ארץ ישראל.

וחכמים אומרים: באופן שהמין שאינו משבעת המינים חביב עליו יותר מברך על איזה מהן שירצה היינו על המין החביב עליו כי מעלת "חביב" קודמת למעלת "שבעת המינים".

גמרא:

תנו רבנן: על דבר שאין גידולו מן הארץ, כגון בשר בהמות חיות עופות ודגים אומר: שהכל נהיה בדברו, וכן על החלב ועל הביצים ועל הגבינה אומר: שהכל.

על הפת שעופשה קצת וראויה עדיין לאכילה⁽¹¹⁾, ועל היין שהקריב, ועל התבשיל שעבר צורתו [נשתנה מראיתו מחמת קלקול]⁽¹²⁾, אומר: שהכל. לפי שמחמת קלקולם בטלה חשיבותם ויורדים משום כך מברכתן הראויה להם בתחלה.

על המלח ועל הזמית [מי מלח], ועל כמהין ופטירות אומר: שהכל.

מקשה הגמרא: ממה ששנינו בבביתא שעל כמהין ופטירות מברכים שהכל ולא בורא פרי האדמה: למימרא [האם נלמד מכך], כי כמהין ופטירות לאו גידולי קרקע נינהו.

כעין מלכות הא כל שהוא תפלה ובקשת רחמים אין צריך למלכות".

11. הביאור הלכה (ר"ד ד"ה ופת) הוכיח מדברי הרמב"ם שכל מאכל שברכתו הראשונה היא "שהכל" אזי ברכתו האחרונה היא "בורא נפשות", ולפיכך, גם פת שעופשה, ברכתה האחרונה היא בורא נפשות, כי בתחלה מברכים עליה ברכת שהכל. והקשה, בשלמא לענין ברכה ראשונה שחיובה מדרבנן, יש לומר שחכמים הפקיעו מפת זו את ברכת המוציא, וקבעו לברך עליה שהכל. אבל ברכה אחרונה, שהיא מהתורה, איך יתכן שחכמים יפקיעו החיוב לברך עליה ברכת המזון, וקבעו לברך בורא נפשות. וואין לומר, כיון שאינה נאכלת אלא בדוחק לאו

שמה אכילה, ומהתורה פטורה היא מברכה כלל, שהרי הגמרא לעיל (לו ב) השוותה דין ברכה לדין אכילה ביום הכיפורים, ולענין יום הכיפורים מבואר שגם אכילה בדוחק נחשבת לאכילה]. ולכן כתב הביאור הלכה, שיתכן, כי רק אם אכל מהפת שלא כדי שיעור שביעה אז מברך עליה בורא נפשות, אבל אם אכל הימנה כדי שיעור שביעה, שחיובו הוא מהתורה, יברך עליה ברכת המזון, ונשאר בדין זה ב"צריך עיון".

12. ראה רש"ש שרצה לפרש ש"עיבור צורה" השנוי כאן פירושו כבכל מקום בש"ס ש"עבר עליו לינת לילה" [ראה מסכת שביעית (פ"ח פ"ב ובפירוש הר"ש שם)], אך כתב, כיון

והתניא: הנודר שלא להנות מפירות הארץ — אסור בפירות הארץ, ומותר בכמהין ופטירות, מפני שאינם בכלל "פירות הארץ". ואם אמר הנודר: כל גדולי קרקע אסורים עלי! אסור אף בכמהין ופטירות. הרי שכמהין ופטירות נחשבים לגדולי קרקע. ותמוה אם כן, מדוע ברכתן שהכל ולא בורא פרי האדמה?

מתרצת הגמרא: אמר אביי: אמנם הכמהין והפטירות מירבא רבו מארעא [גדלים מלחלוחית הקרקע] ולכן הם נחשבים לגידולי קרקע, אבל מינקי לא ינקי לחלוחית זו ישירות מארעא, אלא דרך האויר. ומשום כך לענין ברכה עדיין אינם נחשבים כפרי האדמה לברך עליהם ברכת בורא פרי האדמה.

מקשה הגמרא: והא "על כל דבר שאין גדולו מן הארץ" קתני בברייתא קודם, שמברך שהכל. ולאחר שהקדימה זאת הברייתא, היא

חזרה וכללה את הכמהין ופטירות בכלל אלו שאין גידולם מהארץ. ושוב יקשה, מדוע הנודר עצמו מגדולי קרקע אסור בכמהין ופטירות?

מתרצת הגמרא: תני [תגיה בלשון הברייתא] על דבר שאין יונק מן הארץ מברכים שהכל, ונכלל בזה כמהין ופטירות שברכתם שהכל, כיון שאינם יונקים מהארץ אף שגידולי קרקע הם.

שנינו במשנה: ועל הנובלות אומר שהכל נהיה בדברו.

מבאר הגמרא: מאי נוכלות? נחלקו בזה רבי זירא ורבי אילעא. חד אמר נוכלות הם בושלי כמרא תמרים שנשרפו מחמת החום ויבשו⁽¹³⁾, וחד אמר נוכלות הם תמרי דזיקא תמרים שעדיין לא הספיקו להבשיל כל צרכן, והרוח השירתן מהעץ.

שהטור והשולחן ערוך (ר"ד) פירשו שהכונה ל"נשתנה צורתו ונתקלקל" בטלה דעתו מפני דעתם.

13. כך פירש רש"י, וכפירושו נקט המגן אברהם (ר"ב סקכ"א), ואולם הרבה ראשונים [הובאו דבריהם בשער הציון (שם סקנ"ז)] פירשו שהכונה למין תמרים שאינם מתבשלים על גבי האילן אלא תולשים אותם ומחממים אותם בעפר, תבן, או מחצלאות עד שיתבשלו, הראש יוסף (ד"ה והנה) הקשה לפירוש זה, שהרי הטור (סימן ר"ב) פסק ששיעור התמרים שיהיו ראויים לברך עליהם ברכת בורא פרי העץ הוא "משיוציאו", [עייין לעיל לו ב], ולכן מה החסרון בכך שלא נשלם בישול התמרים על גבי

האילן והרי כבר הרבה קודם לשלב בישולם יש לברך עליהם בורא פרי העץ.

ויישבו האחרונים [הובאו דבריהם במשנה ברורה (שם סק"נ)], שתמרים רגילים, כיון שאין בהם שום קלקול אלא נתלשו קודם זמנם לכן נחשבים כבר כפרי גמור מיד כש"הוציאו", מה שאין כן "נובלות", שגרועים הם משאר בני מינם שאינם מתבשלים על גבי האילן לעולם, לכן נחשבים הם כפירות מקולקלים וגרועים שברכתם שהכל.

הביאור הלכה (ר"ב ד"ה שבשלם) הביא בשם אחרונים שמברכים על "נובלות" ברכת שהכל רק כשעדיין לא טמנום בעפר, כי אם כבר התבשלו על ידי העפר וראויים לאכילה יש לברך עליהם בורא פרי העץ, אך בהמשך דעתו נוטה

מקשה הגמרא: איך יתכן לפרש שנובלות היינו תמרים שהרוח השירתם מהעץ קודם בישולם? והא תנן במתניתין, רבי יהודה אומר: כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו. ומשמעות דברי רבי יהודה היא, שבא לחלוק על תנא קמא בכל אלו השנויים ברישא דמתניתין, חומץ, נובלות, וגובאי. שלתנא קמא ברכתן שהכל, ואילו רבי יהודה אין לברך עליהם כלל.

ואם כן: בשלמא למאן דאמר נובלות הינם בושלי כמרא — היינו דקרי ליה רבי יהודה מין קללה, שהרי נתקלקלו הפירות.

אלא למאן דאמר נובלות היינו תמרי דזיקא, קשה: מאי מין קללה? והרי אף שנשרו קודם שנתבשלו לגמרי, מכל מקום אינם בכלל מין קללה שלא נשתנו לקלקול?

מתרצת הגמרא: לדעת הסובר נובלות היינו "תמרי דזיקא", אין רבי יהודה חולק עם תנא קמא אלא אשארא, היינו על חומץ ועל גובאי שעל ידי קללה הם באים. אבל בנובלות רבי יהודה מודה שברכתן היא שהכל.

איכא דאמרי שהקושיא על הסובר שנובלות היינו "תמרי דזיקא" היא מדברי תנא קמא

במתניתין: בשלמא למאן דאמר שנובלות הם בושלי כמרא, היינו מובנת סברת תנא קמא דמברכין עליהו שהכל ולא בורא פרי העץ, שהרי נשתנו לרעה, אלא למאן דאמר נובלות השנויים במשנה הם תמרי דזיקא קשה, מדוע מברכים שהכל, הא בורא פרי העץ מבעי ליה לברוכי, שהרי אף שאינם מבושלים עדיין כל צרכן, מכל מקום, לא נשתנו לרעה?

אלא, מסיקה הגמרא משום כך: בנובלות השנויים במשנה בסתמא, כולי עלמא לא פליגי דבושלי כמרא נינהו שנשתנו לרעה, ולכן במשנתנו סובר תנא קמא שברכתן שהכל ורבי יהודה חולק וסובר שאין לברך עליהם כלל. כי פליגי רבי זירא ורבי אילעא בפירוש של נובלות תמרה השנויים במשנה במסכת דמאי.

דתנן: הקלין שבדמאי הפירות שהקלו בהם חכמים שלא לעשרן אף אם נלקחו מעם הארץ, לפי שאינן חשובין ואין עמי הארץ חסים עליהם מלעשרן, הן: השיתין, והרימין, והעוזרדין, בנות שוח, ובנות שקמה, וגופנין, ונצפה, ונובלות תמרה.

מבררת הגמרא מה הם פירות אלו: שיתין, אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הם

לומר שגם לאחר שנתבשלו ברכתם שהכל ושכך מבואר בפרישה (ר"ד סק"ד) ובשו"ת פנים מאירות (ח"א סימן ס"ה), וסיים שלמעשה הדין בזה צריך עיון.

והנה בספר שבילי דוד (ר"ד סק"ד) הוכיח מדברי הפרי מגדים (שם מ"ז סק"ג) שגם לאחר שנתבשלו על ידי העפר מברכים עליהם שהכל,

והקשה שהרי ירקות שנאכלים מבושלים ברכתם לאחר בישולם הוא בורא פרי האדמה אף על פי שבגמר גידולם בעודם חיים לא היו ראויים כל כך לאכילה. ואם כן מדוע שלא יברכו גם על הנובלות לאחר בישולם בעפר בורא פרי העץ, עיין בדבריו.

נינהו! וקיימא לן שההפקר פטור ממעשר! ?
מתרצת הגמרא: **הכא במאי עסקינן, שעשאן**
לתמרים שנשרו גורן [ערימה].

דאמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן משום רבי
אליעזר בן יעקב: הלקט והשכחה והפאה אף
על פי שפטורים מן המעשר, אם עשאן העני
המלקט גורן — הוקבעו בכך למעשר
מדרבנן, גזירה מפני הרואים הסוברים
שתבואתו של העני היא מקרקע שלו. והוא
הדין בכל פירות הפקר שעשאן גורן
שהוקבעו בכך למעשר מדרבנן.

איכא דאמרי, כך הקשו על הסובר שנובלות מא-א
תמרה הם בושלי כמרא: **בשלמא למאן**
דאמר נובלות תמרה השנויים במשנה
שבמסכת דמאי הם תמרי דזיקא, מובן מדוע
שינה התנא בלשונו. היינו, דהכא במשנתנו,
קרי לה התנא "נובלות" סתמא, לפי שכאן
פירושו "בושלי כמרא", ואילו התם, במשנה
שבמסכת דמאי, קרי לה התנא "נובלות
תמרה" לפי ששם פירושו "תמרי דזיקא".

אלא למאן דאמר שהנובלות השנויים
במשנה שבמסכת הם בושלי כמרא קשה,
מדוע הכינוי של התמרים במשנתנו שונה
מהכינוי של התמרים השנויים במסכת
דמאי? ניתני אידי ואידי בברכות ובדמאי
נובלות תמרה, או ניתני אידי ואידי: נובלות
סתמא! שהרי בשתייהם הפירוש שוה.

קשיא:

שנינו במשנה: **היו לפניו⁽¹⁾ מינין הרבה**. רבי
יהודה אומר: אם יש ביניהן מין שבעה —

מין תאנים מדבריות. רימין הם כנדי [מין
מסוים של רמונים⁽¹⁴⁾]. העוזרדין הם טולשי
[מין פרי הגדל על שיח בר].

בנות שוה — אמר רבה בר בר חנה אמר
רבי יוחנן: הם תאיני חורתא [תאנים
לבנות],

בנות שקמה — אמר רבה בר בר חנה אמר
רבי יוחנן: הם דובלי [תאנה הדומה לפרי
השקמה].

גופנין הם שילחי גופני ענבים הגדלות בסוף
עונתם ואינם מתבשלות יפה.

נצפה הוא פרחא [הפרי הגדל בעץ צלף].

נובלות תמרה ששנינו במשנה — נחלקן
בפירושו רבי אילעא ורבי זירא. חד אמר
שהם בושלי כמרא, וחד אמר שהם תמרי
דזיקא.

מקשה הגמרא: **בשלמא למאן דאמר**
שנובלות תמרה הם בושלי כמרא, ניחא
היינו דקתני במתניתין "הקלין שבדמאי".
כיון שרק בספיקן שלא ידוע אם הם
מעושרים הוא דפטור והקלו בהן חכמים
יותר משאר פירות שלא ידוע אם עישרום,
הא ודאן, אם ידוע בבירור שלא הופרש מהן
מעשר — חייב לעשרן.

אלא למאן דאמר נובלות תמרה השנויים
במשנה הם תמרי דזיקא, קשה, מדוע ודאן
של נובלות תמרה שלא הופרש מהן מעשר,
חייב? והרי כיון שהרוח השירה אותן, דעתו
של אדם להתיימש מהן, ואם כן, הפקרא

1. עיין ברמ"א (רי"א ס"ה) שדין קדימה נאמר

14. מאירי.